

## บทที่ 3

### วิธีการดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง การวิจัยและพัฒนา รูปแบบศูนย์ศิลปวัฒนธรรมชุมชน โดยองค์กรชุมชน ต.บ้านแหวน อ.หางดง จ.เชียงใหม่ เป็นการวิจัยโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ด้วยความร่วมมือของผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ตัวแทนชาวบ้านของตำบลบ้านแหวน อาจารย์และนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ และผู้มีส่วนได้เสียของตำบลบ้านแหวน อ.หางดง จ.เชียงใหม่ ซึ่งมีรายละเอียดของระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

การดำเนินการวิจัย แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 ระยะการเตรียมการวิจัย ในระยะนี้แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนคือ

1.1 การประชุมภาคสนาม ครั้งที่ 1 ในวันที่ 8 ตุลาคม 2548 เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลด้านบริบทต่าง ๆ ของชุมชนโดยเฉพาะภาพรวมของสภาพการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมในตำบลบ้านแหวน และสอบถามความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาท้องถิ่นด้านศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ นายกองค้ำการบริหารส่วนตำบลบ้านแหวน (ในขณะนั้นคือ นายสมบุญ ครอบรู้) กำนันตำบลบ้านแหวน และผู้นำชุมชน และผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ การประชุมภาคสนามและการสอบถามความคิดเห็นในครั้งนี้ได้ดำเนินการที่ห้องประชุมขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแหวน และนอกจากนี้ยังได้จัดการประชุมคณะทำงานทั้งในส่วนของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ และผู้นำองค์กรชุมชนใน

1.2 การจัดประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับกรอบงานและข้อกำหนด (TOR) ของโครงการวิจัยและกำหนดวิธีการดำเนินการร่วมกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนและตรงกัน อันจะเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ดีในการทำงานร่วมกัน คณะวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ได้เชิญผู้แทนนักวิจัยในพื้นที่และผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ อันประกอบด้วย นายกองค้ำการบริหารส่วนตำบลบ้านแหวน กำนันและผู้ใหญ่บ้าน 13 หมู่บ้าน ผู้นำกลุ่มองค์กรในชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน และตัวแทนชาวบ้าน เข้าร่วมประชุมที่ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแหวน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ 22 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 โดยมีจุดเน้นของการประชุมเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับข้อกำหนด (TOR) ของโครงการวิจัย และกระบวนการวิจัยที่จะใช้ในการดำเนินการที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน นอกจากนี้ยังร่วมกัน

กำหนดกรอบงานของนักวิจัยในพื้นที่ ประเด็นของงานด้านศิลปวัฒนธรรมชุมชนที่จะศึกษาโดยร่วมกับวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของชุมชนรวมทั้งวิธีการหารูปแบบที่เหมาะสมของศูนย์วัฒนธรรมชุมชนของตำบลบ้านแหวน

ระยะที่ 2 ระยะปฏิบัติการวิจัยและพัฒนา มีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้คือ

2.1 การดำเนินการปฏิบัติการภาคสนาม ซึ่งเป็นการเริ่มการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างแท้จริง จัดเป็นการวิจัยในระยะที่ 1 โดยมีจุดเน้นที่สำคัญ คือ การวางแผนและปฏิบัติการการศึกษาบริบททั่วไปของชุมชนและบริบทของสภาพของศิลปวัฒนธรรมของตำบลบ้านแหวนที่ดำรงอยู่ ทั้งในอดีตปัจจุบัน และค้นหาความต้องการและแนวทางการพัฒนารูปแบบศูนย์ศิลปวัฒนธรรมชุมชนตำบลบ้านแหวน ด้วยความร่วมมือระหว่างผู้นำขององค์กรชุมชนตำบลบ้านแหวนและอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ โดยใช้เทคนิควิธีที่หลากหลายตามความเหมาะสมของกิจกรรม ระยะเวลาในการดำเนินงานในขั้นตอนนี้ใช้เวลา 8 เดือน ตั้งแต่มีนาคม พ.ศ. 2549 – ตุลาคม พ.ศ. 2549

2.2 การปฏิบัติการวิจัยและพัฒนาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การวิจัยในระยะนี้เป็นการวิจัยระยะที่ 2 กิจกรรมหลักส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นการพัฒนา ทั้งการพัฒนานักวิจัยในพื้นที่พัฒนาข้อมูลศิลปวัฒนธรรมของตำบลบ้านแหวนในเชิงลึก และพัฒนารูปแบบศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งกิจกรรมในระยะการวิจัยปฏิบัติการช่วงนี้มีความหลากหลายและใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลมีหลากหลายตามความเหมาะสม ด้วยความร่วมมือของคณะวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ และผู้นำองค์กรในชุมชน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้มีส่วนได้เสียในการพัฒนาครั้งนี้ โดยใช้ขั้นตอนการวิจัยในรูปแบบของการวางแผน (Plan) การปฏิบัติการ (Do) การสังเกตการณ์ (Observe) และการสะท้อนผลการปฏิบัติการ (Reflect) ขั้นตอนนี้ใช้เวลา 10 เดือน ตั้งแต่ตุลาคม 2549 - กรกฎาคม 2550 โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) การวางแผนปฏิบัติการ (Plan) เป็นการวางแผนปฏิบัติการร่วมกันของคณะวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่และนักวิจัยในพื้นที่ อันได้แก่ ผู้นำชุมชน เป็นต้น โดยมีการกำหนดขั้นตอนการปฏิบัติงาน การมอบหมายภาระงานให้กับผู้ปฏิบัติ การกำหนดระยะเวลาการปฏิบัติ การเตรียมและจัดหาวัสดุอุปกรณ์เพื่อการปฏิบัติการ การสังเกตการณ์ การประเมินผลการปฏิบัติการ และการสะท้อนผลการปฏิบัติการ ซึ่งทุกครั้งจะมีผู้แทนของคณะวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เป็นผู้ให้การสนับสนุนเสนอแนะเพิ่มเติมในประเด็นที่จำเป็น และร่วมกันซักซ้อมความเข้าใจกับนักวิจัยและผู้ปฏิบัติการในพื้นที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคนอย่างชัดเจน

2) การปฏิบัติการ (Act) ในขั้นตอนนี้จะเป็นการปฏิบัติการตามภาระงานที่ได้รับมอบหมายของแต่ละฝ่ายที่ได้ร่วมกันวางแผน กระบวนการในขั้นตอนนี้จะเน้นให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ (Experience Sharing) เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

3) การสังเกตการณ์ (Observe) ในระหว่างการปฏิบัติการ คณะวิจัยและผู้นำชุมชนของตำบลบ้านแหวนจากทุกภาคส่วน ได้ร่วมกันปฏิบัติการโดยร่วมกันสังเกตความเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง ทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการปฏิบัติการ ผู้ปฏิบัติการทุกฝ่ายและผู้ที่ให้การสนับสนุนทรัพยากรในการปฏิบัติการ โดยการบันทึกข้อมูล จัดระบบเก็บข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาการปฏิบัติการ

4) การสะท้อนผลการปฏิบัติการ (Reflect) ในการสะท้อนผลการปฏิบัติการจะดำเนินการเป็น 2 ระยะ โดยระยะที่ 1 เป็นการดำเนินการสะท้อนผลการปฏิบัติการระหว่างการปฏิบัติการวิจัย เมื่อเป็นการประเมินตรวจสอบ แผนการปฏิบัติการให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เผชิญอยู่ และเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่เก็บมา การสะท้อนผลจะทำให้รูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยดำเนินการร่วมกันทั้งฝ่ายของคณะวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่กับองค์กรชุมชน เช่น การจัดเวทีรายงานความก้าวหน้า การประชุมระดมความคิดจัดทำแผนการสนับสนุนการวิจัย โดยเปลี่ยนกันเป็นเจ้าภาพ สำหรับระยะที่ 2 ได้ดำเนินการสะท้อนผลการปฏิบัติการ หลังจากการปฏิบัติการได้เสร็จสิ้น ตามแผนปฏิบัติการวิจัยที่กำหนดไว้ โดยกำหนดเป็นกิจกรรมคืนความรู้สู่ชุมชนและจัดเวทีนำเสนอผลงานการวิจัยแก่สาธารณชน ซึ่งทั้ง 2 เวทีนี้ได้มีการบันทึกรวบรวมข้อมูลทั้งข้อดีและข้อจำกัด เพื่อนำไปสู่การพัฒนาต่อไป ขั้นตอนที่กล่าวข้างต้นมีรายละเอียดตามแผนปฏิบัติการวิจัยดังนี้

























## การเลือกพื้นที่ศึกษา

พื้นที่การวิจัยครั้งนี้ คือ พื้นที่ตำบลบ้านแหวน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีหมู่บ้านในพื้นที่ 13 หมู่บ้าน คือ บ้านไร่ (หมู่ที่ 1) บ้านโจงขาว-บ้านแหวน(หมู่ที่ 2) บ้านท้าวบุญเรือง (หมู่ที่ 3) บ้านช่างค้ำน้อย (หมู่ที่ 4) บ้านช่างค้ำหลวง (หมู่ที่ 5) บ้านปากกอง (หมู่ที่ 6) บ้านป่าหมาก (หมู่ที่ 7) บ้านต้นเหือด (หมู่ที่ 8) บ้านเดื่อ (หมู่ที่ 9) บ้านจอมทอง (หมู่ที่ 10) บ้านคู (หมู่ที่ 11) บ้านดอนไฟ (หมู่ที่ 12) และบ้านศรีสรร (หมู่ที่ 13)

## กลุ่มประชากร

การวิจัยครั้งนี้กลุ่มประชากรที่ร่วมกระบวนการวิจัย โดยครอบคลุมกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องซึ่งได้แก่ กลุ่มผู้บริหาร และผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ตัวแทนชาวบ้าน ตัวแทนกลุ่มองค์กรชุมชน และผู้มีส่วนได้เสีย โดยมีรายละเอียดดังนี้

คณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแหวน	4	คน
สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแหวน	27	คน
ผู้ใหญ่บ้าน 13 หมู่บ้าน	13	คน
ปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลบ้านแหวน	15	คน
ตัวแทนชาวบ้านและผู้เฝ้าองค์กรชุมชน	10	คน
กำนันประจำตำบลบ้านแหวน	1	คน
อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่	4	คน
นักศึกษา	15	คน
นักวิจัยในพื้นที่ที่สมัครใจ	10	คน

## วิธีการศึกษา

คณะวิจัยได้มีวิธีการศึกษาในครั้งนี้ ดังนี้

4.1 การศึกษาแบบโต๊ะ (Desk Study) เพื่อทบทวนความรู้ที่มีอยู่โดยศึกษาจากรายงานประจำปี แผนพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแหวน (2549 - 2551) เอกสารบันทึกการประชุม รวมทั้งรายงานการวิจัยของหน่วยงานต่าง ๆ ที่ใช้พื้นที่ตำบลบ้านแหวนเป็นสถานที่ศึกษา ทำให้ได้ทราบบริบททั่วไปและนโยบายขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแหวนใน

ภาพรวมและนอกจากนี้ยังได้ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับข้อมูลทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของ ตำบลบ้านแหวน ที่เคยมีผู้รวบรวมและจัดทำไว้แล้วนำมาจัดระบบเป็นข้อมูลเบื้องต้นในแต่ละด้าน

4.2 การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant Interview : KII) เพื่อเป็นการหา ข้อมูลและตรวจสอบข้อมูล ให้ได้ข้อมูลด้านบริบททั่วไปเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมในตำบลบ้าน แหวนทั้งในอดีตและปัจจุบันในภาพรวม

4.3 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion : FGD) เพื่อให้ได้ความเข้าใจใน ประเด็นหลัก ๆ ของกลุ่มเป้าหมายในเรื่องการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมของตำบลบ้านแหวนใน ปัจจุบัน สภาพปัญหา ความต้องการที่แท้จริงของผู้ที่มีส่วนได้เสีย รวมทั้งแนวทางในการพัฒนา รูปแบบศูนย์ศิลปวัฒนธรรม นอกจากนี้ในขณะดำเนินการจัดทำสนทนากลุ่ม โดยการจัดแยก กลุ่มเฉพาะและมีการรวมกลุ่ม ซึ่งคณะวิจัยจะใช้การสังเกตอย่างไม่เป็นทางการในการพิจารณา การยอมรับและไม่ยอมรับของพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่าง

4.4 การจัดเวทีประชาคม เพื่อให้ได้มีโอกาสร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่าง คณะวิจัยจากมหาวิทยาลัย นักวิจัยในพื้นที่ ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำองค์กรชุมชน และผู้ร่วม กระบวนการวิจัย ทั้งนี้ประโยชน์ที่ได้คือ ข้อมูลที่แท้จริง ซึ่งเป็นตรวจสอบข้อมูลแบบมีส่วนร่วม การให้ข้อเสนอแนะ และการปรับแผนปฏิบัติการวิจัยให้มีความเหมาะสม เพื่อประสิทธิภาพ ของงานวิจัย

4.5 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview : IDI) เพื่อให้ได้มุมมองของแต่ละ บุคคลในการช่วยอธิบายแนวทางการแก้ปัญหา รวมทั้งความเชื่อ การจงใจ และการให้เหตุผลของ ปραกฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในทุกขั้นตอนของการศึกษา คณะวิจัยจึงได้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก สำหรับบุคคลในแต่ละฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มประชาชนบ้าน แกนนางค์กรชุมชน และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ รวมทั้งการตรวจสอบความสมบูรณ์ ความถูกต้องของ ข้อมูล โดยวิธีการสามเส้า (Triangulation)

4.6 การสังเกต (Observation) เมื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับโครงสร้างของสังคมของชุมชน คณะวิจัยได้ใช้การสังเกตทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ การสังเกตโครงสร้างทางสังคมที่ เกี่ยวข้องได้แก่ สภาพสังคมศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี โครงสร้างทางอำนาจสังคมที่มีผลต่อการ พัฒนาและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ยังใช้ในการรวบรวมข้อมูลกับ พฤติกรรมของผู้มีส่วนได้เสียตลอดการวิจัย



## ขั้นตอนการขออนุญาต

การขออนุญาตคณะวิจัยจะดำเนินการด้วยวาจา (Verbal Consent) ในแต่ละบุคคล ก่อนที่จะดำเนินการวิจัยและทำกิจกรรมใด ๆ โดยในขั้นของการศึกษาบริบททั่วไป คณะผู้วิจัยได้ เข้าพบคณะผู้บริหารองค์กรบริหารส่วนตำบลบ้านแหวน ประธานประชาคมหมู่บ้าน กำนันประจำ ตำบลบ้านแหวน และผู้นำองค์กรในชุมชน เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ในการดำเนินการวิจัย หลังจากนั้นจึงดำเนินการส่งจดหมายราชการมาขออนุญาตอย่างเป็นทางการ และการลงปฏิบัติการในพื้นที่ทุกครั้ง โดยเฉพาะการจัดเวทีประชาคม การสัมภาษณ์เชิงลึก คณะผู้วิจัยจะมีการเตรียมความพร้อม โดยกำหนดประเด็นการประชุม การสัมภาษณ์ อุปกรณ์ เครื่องมือที่จะใช้ในการบันทึกข้อมูล ซึ่งทุกครั้งจะประสานการลงพื้นที่และการดำเนินการผ่านนักวิจัยในพื้นที่ และก่อนจะดำเนินการสัมภาษณ์ จะขออนุญาตผู้สัมภาษณ์ รวมทั้งชี้แจงจุดมุ่งหมาย ความเสี่ยง ผลประโยชน์ และการควบคุมความลับของข้อมูลที่ได้แก่ผู้ที่ให้สัมภาษณ์ทุกครั้ง โดยเป็นการสัมภาษณ์ร่วมกับนักวิจัยในพื้นที่กับคณะวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

## ขอบเขตในการศึกษา

ในการศึกษาเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์การวิจัย คณะวิจัยได้กำหนดขอบเขตที่จะศึกษาไว้ดังนี้

1. บริบททั่วไปของตำบลบ้านแหวน
2. ประวัติชุมชนในแต่ละหมู่บ้าน
3. สภาพที่ดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมของตำบลบ้านแหวน บัณฑิต เย็นใจ แรงเสริม งานด้านศิลปวัฒนธรรมในตำบล
4. ศักยภาพด้านศิลปวัฒนธรรมของตำบลบ้านแหวน ได้แก่ ด้านหัตถกรรม การแสดง ประเพณี พิธีกรรม เป็นต้น
5. ความต้องการในการพัฒนาและรูปแบบศูนย์ศิลปวัฒนธรรมของตำบลบ้านแหวน
6. ผลของการพัฒนาศูนย์ศิลปวัฒนธรรมของตำบลบ้านแหวน

## เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีดังต่อไปนี้

1. การจัดเวทีประชาคม
2. การสนทนากลุ่ม
3. การศึกษาดูงาน
4. การสัมภาษณ์เชิงลึก
5. การสังเกตและจดบันทึก
6. การประชุมแบบมีส่วนร่วม
7. แบบสอบถามประวัติบุคคลที่เป็นผู้ (ภูมิปัญญา) ของชุมชน

## การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะวิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นจากเอกสารและการเก็บข้อมูลในพื้นที่ตามคำถามวิจัย โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งคณะวิจัยนำข้อมูลที่ได้นำวิเคราะห์เนื้อหาแล้วเขียนบรรยายโดยอ้างอิงประโยคที่ได้จากการสนทนากลุ่มเป้าหมาย และประโยชน์ที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกตามประเด็นศึกษา